

Psalmen

Inleiding uit NVB Studiebijbel

Achtergrond

De Hebreeuwse naam van het boek Psalmen, *Tehillim*, betekent 'lofliederen'. Dat is een opvallende interpretatie van het boek, omdat het in veel psalmen eerder om de klacht en de bede gaat dan om lofprijzing. De Griekse naam, *Psalmoi*, waarvan ons woord 'psalmen' is afgeleid, verwijst naar de uitvoering als liederen die gezongen worden onder begeleiding van snaarinstrumenten. De psalmen noemen dan ook geregeld de harp en de lier (bijvoorbeeld psalm 33:2), soms ook andere instrumenten als de ramshoorn en trompetten (psalm 98:6) en aan het slot een heel orkest (psalm 150).

De psalmen zijn in de loop van honderden jaren ontstaan. De oudste psalmen dateren uit de tijd van de koningen. Dat geldt zeker voor koningspsalmen als psalm 2, 18 en 90, al zijn die later wel gelezen als teksten over de komende messias. In sommige psalmen herkennen we de tijd van de ballingschap (586-539 v.Chr.), zoals in psalm 44, 74, 89 en 137. De meeste psalmen zijn geschreven in de periode daarna. We kunnen hierover alleen met vermoedens spreken, want psalmen zijn per definitie ongedateerd. Ze zijn immers geschreven voor herhaald gebruik, van jaar tot jaar, van generatie tot generatie.

Het boek Psalmen is een verzameling van oorspronkelijk losse psalmen. Ze zijn in de loop van de tijd samengebracht in bundels. In psalm 72:20 vinden we nog een onderschrift dat daar niet meer op zijn plaats is, maar vermoedelijk uit eerbied voor de tekst bewaard is gebleven: 'Hier eindigen de gebeden van David, de zoon van Isai.' Ook op grond van de opschriften van de psalmen kunnen we vermoeden welke psalmen gebundeld waren. Zo is er een bundel van de Korachieten, van Asaf en een groepje pelgrimsliederden (psalm 120-134). Van tijd tot tijd werden diverse bundels gecombineerd. De laatste redactie vond plaats rond 200 v.Chr.

In de Hebreeuwse bijbel opent het boek Psalmen de bundel *Ketoeviem* (Geschriften), in de meeste christelijke bijbeluitgaven staat het bij de poëtische Doeken.

Thema

Psalmen zijn er in soorten en maten en elke psalm heeft zijn eigen thema en functie. Drie groepen zijn het vermelden waard.

Allereerst de klaagpsalmen, waarvan er veel zijn, vooral in de eerste helft van het boek. Een klaagpsalm is een gebed tot God waarin iemand zijn el-

lende blootlegt (de klacht), bidt om hulp (de bede), en terwijl hij zijn vertrouwen in God uitspreekt, God wijst op diens eigenbelang en op de naam die hij te verliezen heeft. Er is ook een variant van de klaagpsalm die door een groep gebeden kan worden, binnen een klaag- en gebedsritueel in kleine kring, bijvoorbeeld in een plaatselijk heiligdom. De klaagpsalm is een gebedsformulier dat opzettelijk wat vaag is over de ellende waarover men zijn beklag doet. Iedereen moet het kunnen gebruiken. Toch legt elke klaagpsalm zijn eigen accent (zie ook de aantekeningen bij 3:2-9; 5:9 en 6:9.)

Vervolgens zijn er de lofpsalmen of hymnen. Dat is een belangrijke groep, vooral in de tweede helft van het boek. De lofpsalm bezingt God als schepper, als bevrijder die zijn volk uit Egypte bevrijdt en het het land Kanaän geeft, als koning over de hele wereld en als rechter. De hymne past in de tempel en wordt gezongen tijdens feesten, als velen aanwezig zijn. Het loflied is niet zomaar een gebed. Meestal richt het zich niet tot God, maar spreekt het over hem tot anderen om duidelijk te maken hoe geweldig God is. Een lofpsalm bevat een oproep tot lof: 'Loof jh wh, alle volken,' en de lof zelf, een lovende beschrijving van God: 'Eeuwig duurt de trouw van jhwh' (psalm 117). De lof kan de vorm krijgen van een litanie die namen, daden en eigenschappen van God de revue laat passeren (zie bijvoorbeeld psalm 146:6c-d).

Ten slotte zijn er psalmen die in wezen geen gebed of lof zijn, al kunnen ze ook wel een bede of een lofprijzing bevatten. In de vertrouwenspsalm roept de spreker een ander of de gemeenschap ertoe op om op God te vertrouwen. Dit soort psalmen wil mensen bemoedigen (zie bijvoorbeeld psalm 121 en 130). De zaligspreking schetst hoe gelukkig een mens is als hij op een bepaalde wijze leeft, en wil mensen werven voor deze levenshouding en spiritualiteit (zie bijvoorbeeld psalm 1 en 32). De wijsheidpsalm denkt na over levensvragen en wil mensen leren omgaan met wat inbreuk maakt op het leven, zoals armoede en ouderdom (zie bijvoorbeeld psalm 37 en 49).

De psalmen zijn gedichten en als zodanig geordend in regels en strofen. Een belangrijk vormprincipe van deze poëzie is het parallelisme, waarbij de ene regel in een variant herhaald wordt in de volgende. Inhoudelijk is de ordening in strofen heel belangrijk. De strofe kent een zekere eenheid van gedachte, beeld en perspectief. Waar de strofe wisselt, treedt ook een verschuiving in die elementen op. Wie daarop let, krijgt oog voor de manier waarop een psalm als gedicht samenhangt.

Opbouw

De eindredacteuren hebben de psalmen verdeeld in

vijf boeken. Aan het slot van elk boek staat een lofprijzing, die ontleend is aan de tempelliturgie. Het slot van de vijf boeken samen bestaat uit vijf psalmen.- daarvoor zijn lofliederen gekozen, zodat het boek Psalmen eindigt met de lof van God.

Inleiding: psalm 1-2

Eerste boek: psalm 1-41 (lofprijzing: psalm 41:14)

Tweede boek: psalm 42-72 (lofprijzing: psalm 72:18-19)

Derde boek: psalm 73-89 (lofprijzing: psalm 89:53)

Vierde boek: psalm 90-106 (lofprijzing: psalm 106:48)

Vijfde boek: psalm 107-150 (lofprijzing: psalm 146-150)

Slot: psalm 146-150

De eindredactie heeft ook een inleiding aangebracht in de vorm van de eerste twee psalmen, die omsloten zijn door een zaligspreking: 'Gelukkig de mens [...] Gelukkig wie schuilen bij hem' (psalm 1:1; 2:12d). Deze twee psalmen stellen elkeen belangrijk thema aan de orde: psalm 1 beveelt een leven aan dat zich met vreugde richt op Gods wet, psalm 2 bezingt de koning die God heeft aangesteld (zijn 'gezalfd').

Deze thema's komen geregeld terug. Zo komt de wet terug in bijvoorbeeld psalm 19 en 119, en de koning in bijvoorbeeld psalm 72 en 89, aan het slot van het tweede en derde boek. De inleiding typeert met deze thema's de spirituele oriëntatie van de samenstellers van het boek Psalmen: ze willen leven naar Gods wet en ze verlangen naar de heerschappij van God, die gestalte krijgt in de ideale koning (in later tijd de messias genoemd). Deze twee elementen vormen het kader van het Psalmboek.